

Un escolà de **Montserrat** entre

Aspecte del desert de Sonora, que els expedicionaris hagueren de travessar penosament.

Després que el català Gaspar de Portolà reconeguera l'Alta Califòrnia i que el mallorquí, fra Juníper Serra, hi fundara diverses missions, va ser enviada una expedició de colonització al port de San Francisco. El cronista i guia espiritual era el frare català Pere Font.

apatxes

Durant molt de temps, la corona espanyola no va permetre que els súbdits de les terres de la corona catalanoaragonesa emigraren a les seues possessions americanes. Generals i soldats provinents de les terres del regne de Castella van ser els responsables de la gran majoria de les campanyes de guerra, conquesta i poblament del continent americà. Fins al segle XVIII només podem trobar alguna presència catalana important entre els religiosos —especialment els jesuïtes— embarcats en la tasca d'“evangelitzar” els indígenes.

Però a meitat del segle XVIII, la situació política canvià molt a Europa i el regne d'Espanya no sols va obrir les portes d'Amèrica als catalans sinó que els va encarregar la conquesta d'un territori fins a aquell moment molt secundari però que esdevingué d'una gran importància estratègica: Califòrnia.

La campanya dels Voluntaris de Catalunya. El nom de Califòrnia apareix abans en la literatura que en la geografia. En una de les aventures del cavaller andant Amadís de Gaula, aquest arriba a un terreny horrible i d'una calor angoixant, ple de perills i enemics de tota mena, que en la novel·la rep el nom de Califòrnia. Amb el nom d'un país mític va ser doncs batejada una regió d'Amèrica que per als primers conquistadors semblava un autèntic infern, per la calor i el desert que ocupava quasi tot l'interior.

Fins al segle XVIII, la corona espanyola, que havia reivindicat la seua possessió, es va limitar a fundar petites

poblacions a la Baixa Califòrnia —l'actual península que pertany a Mèxic— i a fer escales en els ports naturals de l'Alta o Nova Califòrnia. Ni tenia població en el nord ni havia descobert una ruta que comunicara els dos territoris per terra. Només hi havia algunes missions en mans dels jesuïtes, molt independents del poder reial. Però la situació política internacional va obligar el rei Carles III a modificar d'alguna forma aquest estat de coses.

El russos havien començat les seues incursions per Amèrica del Nord, primer per Alaska i després cada vegada més al sud, amb expedicions que començaren a inquietar els espanyols. Els britànics, per la seua banda, sovintejaven els ports naturals del Pacífic nord-americà, i amenaçaven d'instal·lar-s'hi definitivament als de Monterrei i San Francisco, badies conegudes pels mariners però a les quals encara no s'havia arribat per terra.

Així les coses, Carles III es va decidir a enviar una expedició d'exploració i conquesta que, a més, tenia un altre objectiu: expulsar els jesuïtes que s'havien convertit en un contrapoder massa fort que els diferents regnes del sud d'Europa havien decidit eliminar.

Per dur a terme la missió es va escollir un cos militar de recent formació: les companyies franques de Voluntaris de Catalunya. Aquestos cossos s'havien format al Principat de Catalunya quan Carles III va decidir d'intervenir en la guerra dels set anys entre França i Gran Bretanya, ajudant el seu parent, el borbó Lluís XV. Després d'intervenir en la campanya de Portugal i quan es

va signar la pau, els Voluntaris van ser traslladats a Mèxic. En aquesta guerra, la corona espanyola havia perdut la Florida i havia vist com els anglesos ocupaven temporalment un port tan important i estratègic com el de l'Havana, de manera que era evident que calia reforçar les possessions a Amèrica del Nord per evitar noves pèrdues.

L'encarregat de dirigir l'expedició cap a l'Alta Califòrnia va ser el català Gaspar de Portolà, baró de Castellnou de Montsec i nascut a Balaguer (Noguera) el 1717. Portolà havia lluitat en la guerra dels set anys i després va ser traslladat a Mèxic com a coronel de dragons. Des d'aquest país se'l va nomenar governador de la Baixa Califòrnia, amb la missió d'expulsar els jesuïtes. Una vegada realitzada aquesta tasca de “neteja”, vingué la segona part: anar cap al nord a la recerca del port de Monterrei, que era conegut però encara no havia estat situat geogràficament.

Sota el seu comandament hi havia dos homes que representaven dos maneres ben diferents d'entendre aquella missió d'exploració: la força i la religió. Per un costat, el català Pere Fages, nascut a Guissona (Segarra), encarregat de dirigir els Voluntaris de Catalunya, i per l'altre, el mallorquí fra Juníper Serra, nascut al poble de Petra i encarregat de dirigir els franciscans que havien de substituir els jesuïtes en les missions californianes. El tarannà i els objectius de soldats i missioners xocà constantment durant l'expedició i fra Juníper Serra (també conegut popularment com *Ginebró*) envià una carta de queixa al virrei de Mèxic, Antonio Bucareli, en la qual protestava contra l'actitud de Fages, a qui acusava de ser excessivament violent amb els indis i de no voler continuar endavant i ajudar-lo a fundar més missions. Fages opinava respecte al segon punt que no hi havia tropes per fer més del que havien fet, i així ho va fer saber al virrei, que, malgrat tot, va decidir en un primer moment destituir-

“El nom de Califòrnia apareix abans en la literatura que en la geografia. En una de les aventures d'Amadís de Gaula, aquest arriba a un terreny horrible i d'una calor angoixant, que en la novel·la rep el nom de Califòrnia”

Les primeres poblacions fundades per la corona espanyola pertanyien a la Baixa Califòrnia -avui Mèxic-, però ben aviat es va veure que calia consolidar les possessions i augmentar-les. El camí de la conquesta mirava cap al nord.

lo i traslladar-lo a Mèxic.

Portolà, que coneixia molt bé les dificultats de l'aventura, va decidir dividir els exploradors en quatre seccions, dues de marítimes i dues de terrestres, que van partir el gener del 1769 fins a arribar a San Diego. Des d'ací, el viatge cap al nord va ser molt complicat i, de fet, els expedicionaris arribaren a la badia de San Francisco sense passar per la de Monterrei, que es troba més al sud i, en principi, era el seu objectiu. Perduts, doncs, decidiren de retornar cap a San Diego per rebre nous reforços -una bona part de l'expedició havia mort a causa de l'escorbut-i, després d'una curta estada, feren de nou cap al nord i arribaren per fi a Monterrei el maig del 1770.

Fra Juníper Serra i els seus franciscans, també mallorquins, es llançaren a partir d'aquella expedició a una duríssima tasca d'evangelització i de fundació

de missions. En poc de temps, Serra va fundar les de San Diego (origen de l'actual ciutat), San Carlos, San Antonio, San Gabriel i San Luis. San Diego va ser fundada el 16 de juliol del 1769, i s'aprofità l'expedició de Portolà. Per fundar-la, Serra només va necessitar una campanya i un poc d'aigua. Després de col·locar una creu en el lloc escollit, van fer sonar la campana i amb aigua beneïda va rui-

xar tot el terreny que anava a albergar la missió. Una petita barraca va ser la primera capella. Amb el cant del "Veni Creator Spiritus" corejat pels que hi eren presents, es va donar per fundada la missió. El ritme trepidant que portaven els franciscans, com hem vist, no agradava als responsables militars, que tenien molta precaució davant dels atacs d'alguns pobles indígenes, especialment els temibles apatxes, i no volien arriscar-se a tenir sota la seua responsabilitat poblacions tan disperses. Malgrat tot, Serra i els seus col·laboradors continuaren creant missions durant tota la vida, i arribaren a fundar-ne fins a nou, moltes de les quals en condicions molt dures. El novembre del 1175, per exemple, un malentès amb dos indis de la missió de San Diego, va provocar que aquesta fóra atacada i incendiada. Mentre els soldats resistien, el pare Lluís

Jaume, també mallorquí, va eixir per intentar convèncer els indis que no hi havia raons per a aquell atac. La resposta va ser el rapté i el seu posterior assassinat després de diverses tortures. Malgrat això, Serra era conscient que no podia arribar a consolidar el seu projecte si no aconseguia el favor de la majoria dels pobles indis del terreny, i per això forçà els soldats a no prendre cap acció de represàlia.

Les mancances materials, les discussions amb el poder polític i militar, i fins i tot un intent d'expulsió dels franciscans i la seua substitució per dominics, van planar sempre per damunt del projecte de les missions californianes que, malgrat tot, acabà per consolidar-se. Serra és avui el símbol de la fundació de Califòrnia i una estàtua seua representà aquell estat al capitol de Washington. Les seues missions han esdevingut un patrimoni molt apreciat per la historiografia nord-americana.

Pere Font, missioner i científic.

L'expedició de Portolà i el treball de Juníper Serra havien incrementat moltíssim la presència de la corona d'Espanya en aquelles terres quasi desconegudes, però, malgrat tot, aquesta era encara molt minsa. Hi havia dos forts, San Diego i Monterrei -alçats per Pere Fages- i les missions dels franciscans, que en els primers moments eren molt petites i estaven habitades pels frares, alguns soldats i una majoria d'indis que els capellans anaven atraent a poc a poc. L'única ruta per abastir aquestes poblacions era la marítima, que la majoria de les vegades esdevenia molt insegura. Entre 1769 i 1771 partiren nou flotes destinades a dur queviures, armes i altres elements a les poblacions de l'Alta Califòrnia i només quatre hi arribaren. Per als responsables polítics era evident que calia reforçar la presència d'habitants en la zona però també que allò només era possible si es trobava una ruta terrestre entre la jurisdicció de

"L'encarregat de dirigir l'expedició cap a l'Alta Califòrnia va ser el català Gaspar de Portolà, baró de Castellnou de Montsec. Sota el seu comandament hi havia el català Pere Fages i el mallorquí fra Juníper Serra"

Nova Espanya (nord de Mèxic) i la de la Nova Califòrnia. Els intents d'exploradors i aventurers no havien donat encara resultat. Hi havia els indis agressius pel camí de l'est i el gran desert del Colorado per l'oest. Però hi havia un camí. La prova viva, la va donar un indi, conegut pel nom cristià de Sebastián, que li havien donat els pares franciscans. Cansat de la dura vida que tenia a la missió de San Gabriel, al sud de la Nova Califòrnia, va decidir de retornar cap a la Baixa Califòrnia d'on era originari, però es va perdre pel camí i, després de travessar el desert, va aparèixer al fort de Tubac, molt a prop de l'actual ciutat de Tucson. Allí va caure en mans del capità Juan Bautista Anza i el pare Francisco Garcés que feia temps que intentaven de trobar aquell camí. Aquests prengueren l'indi i el van forçar a dirigir-los, amb una escorta mínima, de nou cap a San Gabriel. Hi arribaren en dos mesos de dur viatge i es trobaren amb una missió quasi sense queviures que aguantava només, en paraules de fra Serra, "perquè Déu és bo". L'expedició, però, deixà clar que la ruta entre Sonora, la part nord de Nova Espanya, i Monterrei era possible.

Tan prompte el virrei va saber de la bona nova, va ordenar a Anza que preparara una nova expedició i que, a més, hi duguera colons per poblar San Francisco de manera permanent i controlar així la seua estratègica badia. El virrei volia assegurar-se un lloc ben poblat i en una zona suficientment septentrional per evitar l'arribada dels anglesos o els russos. Volia també que aquella ruta fóra a partir d'aquell moment utilitzada de manera ordinària per les caravanes de subministrament. Necessitava per tant una persona capaç de fer descripcions acurades i de realitzar mesures geogràfiques i plànols. El pare Garcés va reconèixer que ell no posseïa la formació necessària i va demanar al seu superior per algú que sí la tinguera. La

Sant Xavier de Bac, a prop de la ciutat de Tucson (Arizona) va ser una de les missions visitades per l'expedició. En l'actualitat, es troba al mig d'una reserva índia.

persona recomanada era un jove frare català que es trobava a la missió de San José, amb els indis pimes en unes condicions molt precàries. Es deia Pere Font, tenia coneixements de cartografia i una cultura sòlida que incloïa la música, ja que destacava per la seua bella veu i per la seua destresa interpretant l'instrument de corda anomenat saltiri. Font, a qui alguns historiadors situen en la seua infantesa com a escolà a Montserrat, va rebre doncs l'encàrrec de prendre totes les referències possibles d'aquella expedició. El franciscà va redactar un minuciós diari que avui és considerat com el millor pel que fa a les expedicions californianes. En el diari, el religiós fa observacions molt punyents i no s'està fins i tot de criticar el cap de l'expedició, amb qui tingué molt prompte discussions. Amb l'ajut dels instruments que li va deixar el virrei i alguns frares —ja que ell només tenia un compàs— i seguint les taules del valencià Jordi Joan, Font pogué situar geogràficament amb una gran exactitud molts dels accidents que havien d'indi-

car a partir d'aquell moment la nova ruta. El treball de Pere Font va ser extraordinari per a la situació en què va ser efectuat, però encara ho és més si tenim en compte que durant tota la travessia, des del mateix principi, estava molt malalt, afectat per nafres a la boca —probablement l'avitaminosi que ataca els que no mengen verdures fresques— i pels atacs periòdics del paludisme. A més de la seua tasca com a relator, Font es va prendre molt seriosament la seua responsabilitat espiritual i des del primer moment considerà que Déu l'havia destinat a guiar pel desert aquell ramat d'ànimes.

Una migració pel Far West. El 29 de setembre del 1775, des del fort de San Miguel de Horcasitas es va posar en marxa l'expedició. La composaven dues-centes quaranta persones, entre soldats, colons, frares, càrrecs i indis que anaven a fer de traductors. Entre els soldats hi havia també Voluntaris de Catalunya, dirigits pel lloctinent Josep Joaquim Moraga, que havia de ser des-

“L'expedició de Portolà i el treball de Juníper Serra havien incrementat moltíssim la presència de la corona d'Espanya en aquelles terres quasi desconegudes, però, malgrat tot, aquesta era encara molt minsà”

“Juníper Serra és avui el símbol de la fundació de Califòrnia, i una estàtua seua presentà aquell estat al capitol de Washington”

“Pere Font era un franciscà molt ben format en geografia i per això va ser escollit en l'expedició, per trobar una ruta entre els territoris del sud i els nous, al nord”

“El franciscà va redactar un minuciós diari que avui és considerat com el millor pel que fa a les expedicions californianes”

“Des del primer moment, els expedicionaris van ser vigilats pels indis apatxes, enfrontats amb la gran majoria de tribus i per suposat també amb qualsevol invasor estranger”

“El lloctinent Josep Joaquim Moraga va ser l'encarregat de començar el fort de San Francisco”

prés el primer responsable i cap militar de l'assentament de San Francisco. Molts dels soldats portaven amb ells les dones i els fills i també caps de bestiar per instal·lar-s'hi després com a colons a la nova ciutat. Per als historiadors nord-americans, aquesta expedició va ser la més important migració de colons efectuada per terra abans que es produïra la població d'Oregon, ja en temps de la independència dels EUA.

Des dels primers moments, els expedicionaris van estar vigilats pels indis apatxes, enfrontats a la gran majoria de les tribus de la zona i, per suposat, també a qualsevol invasor estranger. El pare Font pren nota ja el dia 1 d'octubre: “Cap al migdia arribà un minyó tot esverat i ens digué que els apatxes rondaven el tren de mules de l'equipatge. El lloctinent i quatre soldats surten en descoberta sense resultat.” Els primers dies del viatge són tranquils. Només cal ressenyar la pèrdua d'alguna mula. De missió en missió, Pere Font va ressenyant-ne la situació geogràfica, diu alguna missa i fins i tot embadaleix els indis amb el seu saltiri. Quan el grup es troba a prop del frot de Tubac, Font cau malalt i fins i tot ha de fer llit. Els frares que l'acompanyen, decideixen de traslladar-lo fins al fort, on es recupera prompte.

Abandonat Tubac, el grup comença a endinsar-se en zona perillosa. El comandant Anza va fer formar la caravana per evitar els atacs. En primer lloc hi anava una avançada amb quatre soldats, després el mateix Anza i Font, els dos responsables, els seguien els colons escortats per un grup de soldats i després hi anava el lloctinent Moraga amb les mules de transport i el ramat. Amb una caravana organitzada així, el grup avançà lentament fins a la missió de Sant Xavier del Bac, des d'on Pere Font encara va tenir energies per visitar la que es considerava la darrera població cristiana de Nuevo México, un lloc anomenat encara pel nom indígena de Tuquison, que després va ser conegut com a Tucson. Abans d'arribar-hi, Font consigna la primera baixa i la primera alta demogràfiques de l'expedició: una dona pareix un xiquet i mor durant el part, el fill sobreviu.

Camí de San Francisco. El 27 d'octubre es va produir la primera deserció, la de dos dels colons, que va ser deturada gràcies a la col·laboració dels indis de Tuquison que els van detenir. Anza els va fer assotar per evitar noves indisdisciplines. Tres dies després, el grup arribà a la vora del riu Gila, afluent del Colorado i que servia de guia per arribar al seu destí. L'endemà, el dia 31, Font va aprofitar un descans per visitar amb uns indis amistosos unes ruïnes azteques que va descriure de manera exhaustiva en el seu diari. Actualment, una de les dependències d'aquestes ruïnes ha rebut per part dels arqueòlegs nord-americans el nom de *Font room*. Durant aquests dies, tant Font com la resta de franciscans, fan misses tant per al colons com per als indis que van trobant, la majoria del grup dels pumes. Anza, porta una provisió important de tabac i petits regals amb els quals poden aconseguir l'amistat dels cacics que va trobant; també utilitzarà les begudes alcohòliques com a mitjà per "acontertar" els indígenes. Aquest costum li va valdre la crítica de Font, que li va recordar, segons consta al diari que "em-

Dalt, a l'esquerra, mapa original de l'expedició. Davall, fra Juníper Serra, retratat en un quadre que pertany a la casa museu del franciscà a Petra, a Mallorca. A la dreta, mítica imatge de San Francisco.

briagar-se és pecat i també peca qui proporciona la manera que els altres puguen caure en la temptació”.

Durant tot el camí fins a endinsar-se en les serralades de Colorado, els expedicionaris anaven trobant tota mena de pobles indis, com ara giles, opes, yumes, talxedunes o coco-maricopes, la gran majoria dels quals es trobaven enemistats amb els apatxes. Això va ajudar l'entrada dels espanyols, que es presentaven també com a enemics dels apatxes i disposats a defensar qualsevol tribu a canvi de passar tranquil·lament per la seua zona. L'estratègia va donar resultat i fins i tot Font ens conta com l'expedició va fer de mitjancera entre dues tribus que es trobaven enemistades i va aconseguir que feren les paus, unes paus que els colons necessitaven de manera prioritària per acabar amb èxit la seua missió.

L'atac dels yumes. El primer dia de desembre, a la vora del riu Colorado, els viatgers van preparar una barraca per deixar-hi els pares Garcés i Eixarch. Es trobaven en territori dels indis yumes i la seua tasca era intentar fun-

dar allí una missió. No obstant això, Font relata la seua inquietud per la manca de confiança que té cap a aquells indis i per la manca de contacte amb la resta de missions en què han de quedar els religiosos. Tot i que va transmetre al comandant Anza les seues pors, aquest li contestà que la seua missió era únicament de dur fins a aquell lloc els franciscans i proporcionar-los un alberg. Els temors de Font resultaren tràgicament encertats, ja que algun temps després els dos religiosos van morir en una revolta a mans dels indis establerts a la zona.

El dia 4 de desembre, amb una temperatura que ja començava a ser molt freda, l'expedició va arribar al lloc on s'uneixen els rius Colorado i Gila i on comença el famós congost. Durant la resta del mes, fins a Nadal, els colons i els soldats hagueren de patir temperatures molt fredes i nevades que van ocasionar la mort d'alguns dels caps de bestiar. El dia de Nadal, els frares prepararen una missa especial, on Font destacà amb el saltiri i, a més, assistí un altre part, poc abans de la mitjanit. La seua joia era completa. Eren a punt

de trobar les missions de Nova Califòrnia i es trobava molt millor de salut. El 4 de gener del 1776, tot el grup arribà a San Gabriel. Les províncies de Nova Espanya i Nova Califòrnia estaven, per fi, connectades per terra.

Des de San Gabriel, els expedicionaris, sobretot els soldats, van ser requerits a San Diego, on feia poc havia tingut lloc la revolta dels indis que, a més del pare Lluís Jaume, va costar la vida de dos altres habitants. El grup d'Anza va ajudar a esbrinar les causes del conflicte i amb l'ajut d'alguns cacics indígenes es van detenir els instigadors de la revolta. De nou en camí, van arribar el 10 de març a Monterrei. Després de descansar uns dies, una part de l'expedició es va dedicar a avançar cap al port de San Francisco per trobar un lloc idoni per fundar una ciutat, lloc que va ser escollit el dia 7 d'abril.

Moraga, el creador de San Francisco.

Una vegada realitzada la seua missió, tant Font com Anza hagueren de tornar cap als seus llocs de partença a continuar les seues tasques habituals. El lloctinent, Josep Joaquim Moraga va ser l'encarregat de començar les obres de construcció del fort de San Francisco, amb l'ajut dels reforços enviats per mar amb la nau San Carlos. En total, van ser 193 les persones que s'hi instal·laren en aquell primer moment —la resta es va quedar a San Gabriel—, totes provinents de l'expedició que havia partit un any abans de San Miguel de Horcasitas, ells foren els primers habitants del que molts anys després es convertiria en una gran urbs. Moraga va descriure en termes molt favorables aquella zona. En les seues notes parla del caràcter pacífic dels indis, de la gran quantitat de boscos que hi ha a prop —i que per tant podien proporcionar molta fusta— i dels molts animals de cacera amb què han pogut alimentar els colons mentre esperaven els subministraments de la nau. El seu és el primer panegíric per a una terra que prompte es va considerar una de les zones més fèrtils i saludables de l'anomenat nou continent.

Jordi Sebastià